

SZEMLE

Földrajzi Értesítő 2005. LIV. évf. 3–4. füzet, pp. 415–434.

Tradíciók és a jelenkor kihívásai – földrajztudomány Finnországban¹

SALAMIN GÉZA²

A magyar geográfus társadalom körében időről időre felmerülnek a földrajztudomány szerepét és jövőjét érintő kérdések: Hol vannak a tudományterület határai, milyen témák tartoznak feladatkörébe, hogyan lehet sikeres és megbecsült diszciplína, hozzá tud-e járulni a 21. sz. problémáinak megoldásához? E kérdések eredményes megválaszolásához, a hazai földrajz önfejlődéséhez mindenképp hasznos támpontokat nyújt más országok tapasztalatainak megismerése.

A tanulmány alapvető célja, hogy a finn földrajztudományról néhány szempontra összpontosítva, tanulságokkal szolgáló áttekintő képet adjon, ahol a hangsúly a tudományterület társadalmi kontextusán, a földrajz önazonosításán, teljesítményén és a jelen kihívásaira megfogalmazott válaszain van. A dolgozat ennek megfelelően előbb bemutatja a geográfia kialakulását és intézményeit, majd felvázolja irányzatainak változó trendjeit és egyes alkalmazási területeit. Végül az első két fejezetre alapozva néhány kulcskérdés – belső egységesség, külső integrálódás, nemzetközi jelleg, reputáció stb. – érintésével értékeli, hogy a finn geográfia mennyire képes a gyorsan változó világ aktuális kihívásaira válaszolni.

A dolgozat információforrását a tudomány múltját, irányzatait és helyzetét taglaló széleskörű finn szakirodalom, valamint a témában készített interjúk jelentik. A szakirodalomból ki kell emelnünk YLI-JOKIPPI, P. és GRANÖ, O. tudományometriai és tudományelméleti jellegű munkáit.

Az finn geográfia gyökerei és intézményei

A földrajztudománynak mint intézményesült, önálló tudományterületnek a megjelenése világszerte a 19. sz.-hoz köthető. Finnországban az önálló diszciplína kissé késve, a század legvégén jött létre. A finn földrajztudomány megszületése – egyetemi tanszékek, földrajzi társaságok alapítása stb. – alapvetően a külföldi, és legfőképp a német iskolák mintáinak követésén alapult, bár a geográfiának voltak bizonyos nemzeti hagyományai is (GRANÖ, O. 1984). Az önálló tudománnyá válás előtti időszakból a svéd és orosz hatást kell kiemelnünk.

¹ A tanulmány alapját képező kutatás államközi szerződés alapján a Centre for International Mobility (CIMO) ösztöndíjának támogatásával folyt. A szerző köszönettel tartozik a Turku Egyetem Földrajz Tanszékének a szakmai vendéglátásért és a munkához nyújtott segítségért.

² Tervező-elemző VÁTI Kht. Területfejlesztési Igazgatóság, 1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Előzmények, nemzetközi hatások

A tudományos tevékenység megjelenése Finnországban a területet hosszú ideig uralma alatt tartó svéd államhoz kapcsolódik. A *svéd hatást* jelzi a svéd nyelv mai jelenléte a finn tudományos életben, mely nyelv egykor kizárólagos szerepet játszott e téren. A publikációk egy része – nem kis részben a svéd nemzetiségi egyetemek létének köszönhetően – ma is svéd nyelvű. A svéd uralom időszakában azonban, az ország egyetlen egyetemén – amely a 19. sz. elején költözött át Turkuól Helsinkibe – csupán néhány tudományág (pl. biológia, történelem, matematika, filozófia) jelent meg önálló diszciplína formájában a svéd oktatási rendszer részeként. Az egyetemek ekkoriban elsősorban az oktatás, és kevésbé a kutatás intézményei voltak.

Az *orosz hatást* a finn geográfia formálódásában JUNTUNEN, A. tanulmánya értékeli részletesen (JUNTUNEN, A. 1993). Finnország 1809-től lett – meglehetősen széleskörű autonómiát élvező – része az Orosz Birodalomnak. A francia gyökerű felvilágosodás mintáit sok szempontból követő orosz hatalom egyéb tudományos ismeretek fejlesztése mellett nagy hangsúlyt fektetett a birodalom vidékeinek megismerésére, feltérképezésére, amit egyszersmind gazdasági és stratégiai érdekek is motiváltak. Ezek a munkálatok, s különösen Finnország és Szibéria feltérképezése nagy ösztönzést adott a tudományos feladatok végzésébe intenzíven bekapcsolódó térképészeti és egyéb földrajzi jellegű munkát folytató finn kutatók számára. E közös munkák során, valamint a már fejlettebb orosz tudományos műhelyekkel való intézményi kapcsolatok kiépülése révén – Szentpéterváron már 1739-ben létrehozták az első földrajztanszékét – a regionális (területi) jellegű kutatások jelentős előrelépést tettek Finnországban. Érdekesség, hogy a finn tudomány nyelve a 19. sz. végéig döntően a svéd maradt, s az orosz hatás inkább csak a francia nyelv megjelenését eredményezte (*l. ábra*).

Finnországban, csakúgy, mint Európa más területein a 19. sz. második felében mind erősebb igény jelentkezett a földrajzi információk iránt. A földrajzi érdeklődés fokozódását egyrészt a közlekedés dinamikus fejlődése, másrészt pedig a nemzeti érületnek a korra jellemző fellángolása okozta. A finn föld, a finn tájak megismerése iránti igény számos különböző diszciplínához tartozó kutatót sarkallt arra, hogy regionális kutatásokat végezzen.

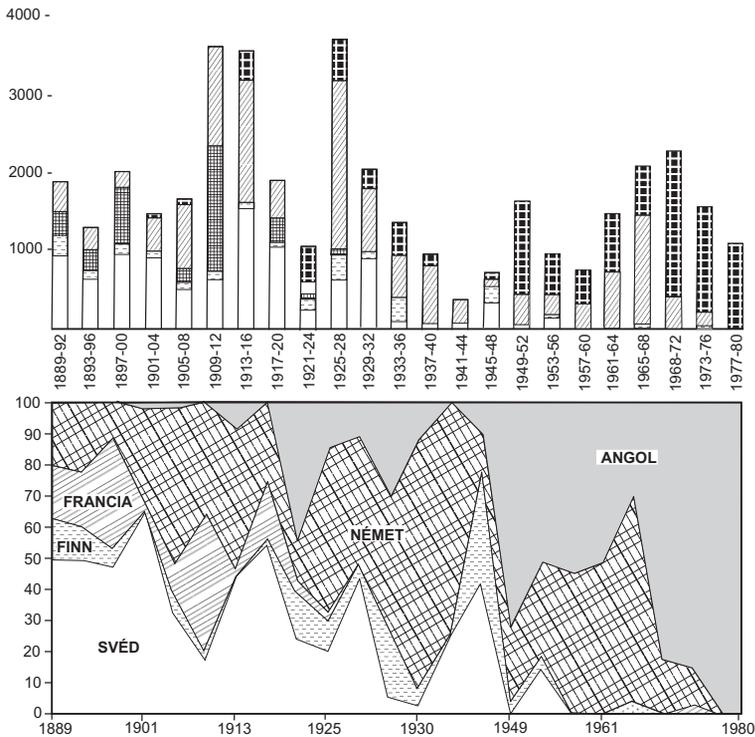
A földrajzi társaságok létrejötte

A földrajz tudománytörténetének specialistája, GRANÖ, O. kimutatta, miként vezetett az intézményesült tudomány létrejötte a finn földrajz intellektuális tartalmának³ kiforrásához (GRANÖ, O. 1985). Az önálló tudomány létrejötte valójában *intézményeinek megalakulásával* vette kezdetét.

A 19. sz. második felében az egyetemek Európa szerte egyre több tudományos kutatási feladatot vállaltak, és ebben az időben kezdtek szaporodni a különböző tudományos társaságok is. A Finn Földrajzi Társaság megalakulásában jól kitapintható a földrajz értelmezésének a korra jellemző, de többé-kevésbé máig ható *identifikációs bizonytalansága*: A kérdés úgy vetődött fel, hogy a geográfia vajon népszerűsítő ismeretkörnek és más tudományok szintézisének (SEDERHOLM, J.J. 1912), vagy önálló elemző tudománynak tekinthető?

---

³ GRANÖ a tudományok lényegének vizsgálatakor a tudomány intellektuális tartalma (célja, filozófiája, feladata) és társadalmi kontextusa (a tudományt művelők, azok közössége identitása, stb.) kifejezéseket használja. (GRANÖ, O. 1984, 1996).

1. ábra. A Fenniában használt nyelvek 1889–1980 között 4 éves periódusokban. A felső diagram az oldalszámot mutatja (Tipográfiai változások miatt az 1976 utáni oldalak 1,8 korábbi oldalnak felelnek meg.) Az alsó diagram a nyelvek relatív megoszlását mutatja. Forrás: FOGELBERG, P. 1984

FOGELBERG, P. értekezése szerint a finn földrajz hajnalán két csoport foglalkozott a földrajzi jellegű kérdésekkel. Egyrészt azok, akik érdeklődésének középpontjában az országgal, a világgal kapcsolatos általános, közhasznú jellegű ismeretek, információk álltak, másrészt pedig különböző diszciplínák tudós kutatói, akik különös jelentőséget tulajdonítottak szakterületükön belül Finnország különböző területei megismerésének, a földrajzi változatosságnak (FOGELBERG, P. 1984). Amikor az 1880-as években kezdeményezések indultak a Finn Földrajzi Társaság létrehozására, e két érdekcsoport elképzeléseit nem sikerült egy szervezetbe tömöríteni. Az eredetileg botanikus Ragnar HULT által vezetett csoport, amely az ismeretterjesztő jellegű geográfiához, széleskörű tagság számára kívánt intézményi feltételeket biztosítani, 1888 februárjában létrehozta a Finn Földrajzi Társaságot (Geografiska Föreningen i Finland), aminek tagjai tanárok, diákok, alapvetően lelkes „amattörök” lettek. Még ugyanebben az évben Johann Axel PALMÉN, eredetileg zoológus professzor vezetésével megalakult a szigorúan tudományos jellegű, tagjaival a tudományos elitet reprezentáló Társaság Finnország Földrajzáért (Sällskapet för Finlands Geografi).

Mindkét társaság első pillanattól fontos kötelességének érezte, hogy célkitűzéseit rendezvényein túl intenzív publikációs tevékenységgel is szolgálja. A HULT-féle társaság Geografiska Föreningens Tidskrift c. – 1913-tól Terra néven megjelenő – folyóiratának deklarált célja volt, hogy az ország földrajzi antropológiai és statisztikai ismereteit terjessze. E társaság 1893-tól hosszabb munkák közzélése céljából monográfia sorozatot is indított Meddelanden af Geografiska Föreningen néven.

A másik társaság 1889-től rendszeresen jelentette meg a tudományos igényességű Fennia című folyóiratát, 1899-ben pedig – amire a finn geográfusok mai napig rendkívül büszkék – a világon elsőként e műfajban elkészítette Finnország Nemzeti Atlaszát. A két szervezet 1921-ben egyesült, de megőrizte mindkét korábbi karakterét (FOGELBERG, P. 1984). Miközben a Finn Földrajzi Társaság kulcsszerepet játszott abban, hogy a geográfia iskolai tantárgyból tudománnyá lett, GRANÖ szerint jelentős erőfeszítései ellenére sem volt képes intellektuális tartalmát a kor tudományos közege számára más diszciplínáktól egyértelműen elkülöníteni.

A földrajztudomány külső megítélése alapján még egy ideig ekkor sem lett több mint egy-fajta területi szemléletű tudományos összegzése más diszciplínáknak (GRANÖ, O. 1984 13 p.). A földrajz, mint elkülönült tudomány, intellektuális tartalmának kialakítása az egyetemi földrajz feladata maradt. A finn geográfia harmadik intézményi „lába” az egyetemi szférában jelent meg, amely a 19. sz. legvégéig csak Helsinki egyetemére korlátozódott.

A földrajz az egyetemeken

A Helsinki Egyetemen 1640-től, alapításától kezdve tanítottak földrajzi jellegű tárgyakat (pl. a Földdel, annak mozgásával kapcsolatos matematikai vonatkozású ismeretek, a történelem földrajzi vonatkozásai, politikai földrajz, földrajzi helyek nevei). A topográfiai tudás terén már korábról is jelentős ismereteket halmoztak fel. A földrajztudomány 19. sz. végi tényleges megjelenését az egyetemi struktúrában GRANÖ az alábbi fő lépésekhez köti:

– 1883: Ragnar HULT, a Helsinki Egyetem oktatója külföldi földrajztanszékeket elemző tanulmányában javasolja önálló földrajz tanszék létrehozását;

– 1886: HULT a növényföldrajz kinevezett docense lesz a Botanika tanszéken. Térképészet és terepfelmérés tárgyú kurzusok indulnak az egyetemen;

– 1887: HULT földrajzot kezd tanítani az egyetemen. Az egyetem jelentős összeget fordít földrajzi jellegű tananyagok beszerzésére;

– 1890: HULT a földrajztudomány hivatalos docense. Földrajzi jellegű könyvtárat és gyűjteményt hoznak létre;

– 1892: A földrajz a természettudományi karon az egyetemi tantervben hivatalosan is megjelenik;

– 1893: A Földrajz tanszék alakul a Helsinki Egyetemen;

– 1896: Az első PhD fokozat földrajzból (ROSBERG, E.J.);

– 1911: Új docens státusz földrajzból (GRANÖ, J.G.⁴);

– 1912: Az első önálló földrajzprofesszori katedra (ROSBERG, E.J.).

Az 1920-as években a geográfia a nem sokkal korábban megalakult Turku Egyetemen és a Helsinki Közgazdaságtudományi Egyetemen is meghonosodott, emellett a Helsinki Tudományegyetem földrajz tanszékének létszáma is kibővült. A földrajztudomány további számottevő *intézményi bővülése* azonban ezután hosszabb időre megrekedett.

Az igazi áttörést csak az 1960-as évek hozták meg, amikor a jóléti állam kiteljesedésével a kormányzat felismerte a földrajznak az oktatás és a tudomány fejlődésében betöltött szerepét és növekvő jelentőségét. Ekkortól e szektorban példaértékű egyetemfejlesztési program keretében jelentős beruházások valósultak meg. Ekkor történt meg az ország „vidéki” egyetemi hálózatának kiépítése, amely egyszerre mind a területfejlesztési politika egyik máig ható, eredményes eszközét is jelentette. E program keretében a geográfia intézményi kapacitásai is megsokszorozódtak, aminek eredményeként az évtized végére immár tíz egyetemen működött földrajztanszék.

⁴ Johannes Gabriel GRANÖ a korábban hivatkozott Olavi GRANÖ nagyapja.

Ma a földrajztanszékek alapvetően kétféle intézményi környezetben vannak jelen. Egyrészt a hagyományosnak tekinthető egyetemeken, elsősorban azok természettudományi karán, vagy részben társadalomtudományi karok keretében. A másik csoportot a közgazdasági és üzleti egyetemek gazdaságföldrajzi, esetenként földrajzzal kombinált marketing tanszékei jelentik (1. táblázat). Az egyetemi földrajz.

A finn geográfia intézményi kapacitásai kapcsán meg kell említenünk, hogy a nevükben földrajzi intézetek mellett földrajzi jellegű kutatói, tervezői tevékenység folyik a különböző célfeladatokra – erdészet, vízügy, tengerkutatás stb. – létrehozott állami kutatóintézetekben, országos, regionális és nemzeti fejlesztési, tervezési hivatalokban, amelyek munkájába a finn geográfusok hagyományosan intenzíven bekapcsolódnak.

Folyóiratok

Minden szakmai közösség létének alapelemei a tagjainak kommunikációját biztosító fórumok. A finn geográfiát folyamatos, intenzív publikációs aktivitás jellemzi, aminek több rendszeres fóruma létezik.

A *Terra* negyedévenként megjelenő folyóirat. Célja a földrajzi kutatások eredményeit terjeszteni, és a világ különböző térségeit bemutatni geográfusok és a művelt nagyközönség számára egyaránt. A folyóirat e célnak megfelelően híreket, könyvismertetőket, cikkeket és tanulmányokat is tartalmaz. A *Terra* a kutató geográfusok mellett mindazok számára is fórumot jelent, akik a földrajzi ismereteket, tudást munkájukban felhasználják. (Pl. tanárok, tervezők, turisztikai szakemberek.) A tradicionális jelleg megtartása mellett azonban bizonyos átalakulási tendenciák is megfigyelhetők. Mára a tiszta útleírások részaránya a Terrában is lecsökkent, és a tudományos jelleg erősödött. Nyelvét tekintve a finn lett az uralkodó, ezért idővel fontos szerepe lett abban, hogy a tudomány finn szaknyelvét fenntartsa, fejlessze.

A *Fennia* szerepe és jellege gyakorlatilag elindításától kezdve folyamatosan megmaradt. Célja állandó nemzetközi jelentőségű fórumot biztosítani a finn földrajztudomány kutatási eredményeinek. Fontos tulajdonsága, hogy terjedelme meglehetősen tág keretek között változik, gyakran sok száz oldalra is kiterjed, s ez lehetővé teszi a nagyobb lélegzetű, monografikus munkák közlését is. A folyóiratot áttekintve gyakorlatilag a finn geográfia meghatározó tudományos termékeinek jelentős részét megtaláljuk benne.

Egyik legnevezetesebb kiadásában, a 626 oldalas 72. számban megjelent „Finnország: Finnország: Földrajzának általános kézikönyve” (*Suomi, a general handbook on geography of Finland*) c. tanulmány az ország földrajzi leírásának és elemzésének egyik alapműve. E két folyóiratot egészítette ki 1925 és 1972 között az *Acta Geographica*.

A földrajzi kutatás súlypontját jelentő egyetemek földrajzi intézetei önálló, több-kevesebb rendszerességgel megjelenő *tanszéki kiadványsorozatban* publikálják eredményeiket gyakran angol nyelven (FOGELBERG, P. 1984).

A finn geográfia *nemzetközi jellege* a kezdetektől folyamatos. Ebben nem kis szerepe volt annak a ténynek, hogy a publikáció nyelve is nemzetközi jellegű volt. Történelmi okokból Finnországban a nemzeti nyelv szerepe a kultúrában és tudományokban is háttérbe szorult. Bár 1809-től az ország az Orosz Birodalom része lett, főként a finnek számára biztosított nagy fokú autonómia miatt a franciával kiegészülve a svéd maradt a kultúra elsősorú nyelve. A nemzeti nyelv sok szempontból kedvezőtlen háttérbe szorulásának pozitív hatása is volt: a finn tudományos iskolák korán kapcsolatba tudtak lépni a tudományok nemzetközi világával.

A geográfia esetében a nemzetközi orientáció és annak szerkezeti változása főként a Fennia nyelvi formálódásán látható. A finn nyelv csak kisebb jelentőséggel és átmenetileg jelent meg a fo-

I. táblázat. Főm földrajzi tanszének és graduális képzéseik (2002)

Egyetem, Kar	Tanszék neve	Szakok, szakirányok
Oulu Egyetem Természettudományi Kar	Földrajz tanszék	tanár szak társadalomföldrajz (geográfus) természetföldrajz (geográfus) alkalmazotti földrajz és regionális tervezés
Turkui Egyetem Természettudományi Kar	Földrajz tanszék	tanár szak társadalomföldrajz (geográfus) természetföldrajz (geográfus)
Tamperei Egyetem Közgazdasági és Közigazgatási Kar	Regionális Tanulmányok és Környezetpolitikai tanszék	regionális tanulmányok
Helsinki Közgazdasági Egyetem	Marketing tanszék gazdaságföldrajzi részlege	környezetpolitika
Turkui Üzleti Iskola Természettudományi Kar	Marketing tanszék (korábbi gazdaságföldrajzi tanszék)	n.a.
Helsinki Egyetem	Földrajz Tanszék	gazdaságföldrajz
Vaasai Egyetem Gazdálkodástani (üzleti) kar	Földrajz Tanszék	tanár szak tervezésföldrajz fejlődő országok tanulmányok
Svéd Közgazdasági és Üzleti Egyetem	Regionális Tanulmányok tanszék (Korábbi Gazdaságföldrajz tanszék)	gazdaságföldrajz regionális tudomány
Joensuu-i Egyetem Természettudományi Kar Társadalomtudományi Kar*	Marketing és vállalatföldrajzi tanszék	vállalatföldrajz logisztika
Abo Akadémia (Turku)	Földrajz Tanszék	tanár szak általános geográfus területfejlesztés és regionális tervezés
	Gazdaságföldrajzi Tanszék	gazdaságföldrajz

* A földrajztanszék két része két karhoz tartozik. *Forrás:* Egyetemi tájékoztatók és WEB oldalak
n.a. = nincs adat

lyóiratban, ugyanis az 1970-es években deklaráltan nemzetközi tudományos fórummá váló Fennia alapnyelve az angol lett (1. ábra).

A finn geográfia több folyóirattól álló intenzív publikációs rendszere fontos elem a tudomány belső kohéziójában, csakúgy, mint a tudomány külső – más szakterületek és az általános közfelfogás felé irányuló – arculatának megjelenítésében. E több elemű publikációs rendszer teremt meg annak a lehetőségét, hogy a finn földrajz teljesítményei, a 110 éves múlt és a jelen különböző trendjei e folyóiratokon keresztül is jó hatékonysággal azonosíthatóak legyenek.

Súlypontok változása: a finn geográfia változó témái

A finn geográfia történeti elemzése nemcsak részletesen feltárt, de a tudomány „önvizsgálata” már a 20. sz. első évtizedeitől napjainkig folyamatos ívet mutat. A tudomány műhelyeinek, vizsgálati témáinak és eredményeinek a kiértékelésére rendszeres időközönként sor kerül (YLI-JOKIPII, P. 1982, 1994, 2000; HUSTICH, I. 1968; SEDERHOLM, J.J. 1912; GRANÖ, J.G.). A tudomány fejlett monitoringjának egyik fő eszközét a folyóiratok szisztematikus elemzése jelenti.

A főbb irányzatokat és trendeket bemutató jelen fejezet elsősorban YLI-JOKIPII, P. három, egy-egy korszak geográfiai szakirodalmának kvantitatív feldolgozását tartalmazó tanulmányán alapul (2. táblázat, YLI-JOKIPII, P. 1982, 1994, 2000).

A 19–20. sz. fordulóján, valamint a 20. sz. első évtizedeiben a földrajzi kutatás lényegének formálódása, az egyes irányzatok kialakulása két alapra épülhetett: a nemzetközi mintákra, ezek közül is elsősorban német iskolákra (főként HUMBOLDT, RITTER majd RATZEL, ill. RICHTHOFEN iskoláira), valamint a már korábban is létező hazai földrajzi jellegű kutatások (térképezés, területi vonatkozású földtani, biológiai, kutatások és földrajzi felfedezések) bázisára.

A 20. sz. elejére a formálódó kutatási gyakorlat vizsgálati témáiban is tetten érhető a geográfia tartalmának dilemmája. Kezdetben a földrajz sokféle ismeretkör és tudományos feladat gyűjtökosarát jelentette Finnországban (is), a ma már csak társtudománynak tekintett és ismeretterjesztő jellegű tématerületek (geológia, ásványtan, klimatológia, antropológia, földrajzi felfedezések) domináltak a szakirodalomban. A század közepére azonban számos földtudományi ág önállósodásával, a tudományos jelleg erősödésével a finn földrajz – az önálló tudomány identitásának megerősödésének megfelelően – témáiban is letisztult, és mindinkább a szűkebb értelemben vett földrajz saját vizsgálati témáira (pl. geomorfológia, gazdaságföldrajz) koncentrált.

A geográfia két nagy ágát – természet- és társadalomföldrajz – tekintve a diszciplína finn hajnalától kezdve jelentős átrendeződés történt (2. ábra).

Természetföldrajzi témakörök

Kezdetben jó néhány évtizedig a publikációk túlnyomó többsége természetföldrajzi témájú volt. A diszciplína jelentősége igazán az 1950-es évekre kezdett visszaszorulni, amikor a humán témakörök, az alkalmazott és általános földrajzi kérdések mellett már csak a teljes publikált tartalom felét tették ki. Az 1960-as évekre ez az arány a negyedére esett vissza. YLI-JOKIPII, P. kimutatása szerint azonban nyilvánvaló, hogy a különböző önállósodó tudományok témaköre is többnyire ebben a kategóriában jelentek meg. A természetföldrajzi témák visszaszorulási trendje mára részben megtört, hiszen egyes természetföldrajzi témák (pl. biogeográfia, paleogeográfia, tájökológia) dinamikus fejlődésének lehetünk szemtanúi a legutóbbi évtizedben.

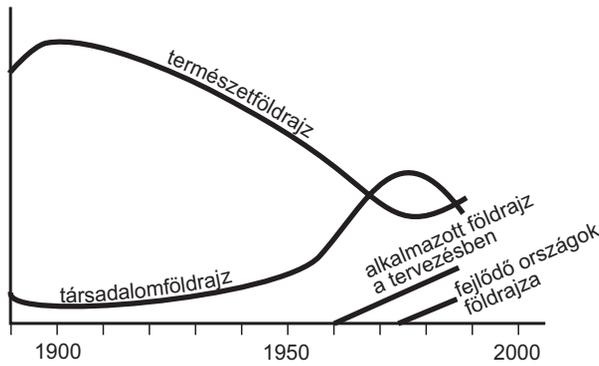
Az első évtizedekben a természettudományi jellegű publikációk jelentős részét geológiai, ásványtani, paleoklimatológiai témák adták, amelyek idővel háttérbe szorultak (3. ábra).

2. táblázat. A finn geográfia egyes irányzatainak jelentősége 1920–1999 között, három időszak periódusában a geográfiai témájú folyóiratokban* megjelenő publikációk száma alapján)

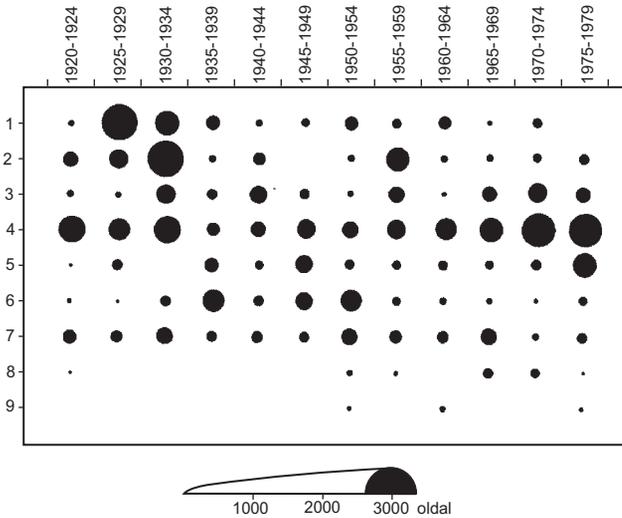
Vizsgálati témák	Vizsgált periódusok					
	1920–1987		1980–1992		1990–1999	
	Publikációk száma	%	Publikációk száma	%	Publikációk száma	%
<i>Általános témák:</i>	297	12,5	188	17,6	143	14,8
Tudománytörténet és biográfia	123	5,2	46	4,3	20	2,1
Tudományfilozófia és módszertan	92	3,9	71	6,6	52	5,4
Oktatás	82	3,5	41	3,8	51	5,3
Geodézia, matematikai földrajz, légfotó és térképészet	–	0,0	30	2,8	20	2,1
<i>Természeti (fizikai) témák:</i>	1114	46,9	193	18,1	115	11,9
Geofizika, geológia és ásványtan	177	7,4	9	0,8	1	0,1
Negyedik évszázak geológia	101	4,3	6	0,6	9	0,9
Paleontológia, paleoklimatológia és őseletrajz	53	2,2	20	1,9	23	2,4
Geomorfológia	353	14,9	82	7,7	25	2,6
Klimatológia	103	4,3	20	1,9	9	0,9
Hidrogeográfia	144	6,1	24	2,2	13	1,3
Biogeográfia	143	6,0	20	1,9	22	2,3
Talajtan	13	0,5	5	0,5	5	0,5
Általános természetföldrajz és természeti tájak	27	1,1	7	0,7	8	0,8
<i>Humán (társadalmi) témák:</i>	791	33,3	419	39,2	440	45,4
Népesség	85	3,6	31	2,9	22	2,3
Település	39	1,6	21	2,0	5	0,5
Város	101	4,3	55	5,1	62	6,4
Gazdaság	277	11,7	135	12,6	160	16,5
Politikai	37	1,6	12	1,1	40	4,1
Történelmi	47	2,0	6	0,6	7	0,7
Orvosi	4	0,2	2	0,2	9	0,9
Kognitív (mentális)	9	0,4	24	2,2	39	4,0
Innováció és idő	12	0,5	13	1,2	3	0,3
Kulturális, társadalmi	62	2,6	38	3,6	47	4,9
Általános humán földrajz, és kulturális régiók	30	1,3	35	3,3	26	2,7
Szociálökológia és társadalompolitika	2	0,1	31	2,9	16	1,7
regionális gazdaságtan	6	0,3	12	1,1	1	0,1
Természeti és társadalmi antropológia, régészet, néprajz	80	3,4	4	0,4	3	0,3
<i>Regionális témák:</i>	17	0,7	48	4,5	17	1,80
<i>Alkalmazott témák:</i>	157	6,6	221	20,7	254	26,2
Természeti és kultúrtáj-gazdálkodás, ill.-védelem	60	2,5	34	3,2	85	8,8
Területfejlesztés, regionális politika	49	2,1	83	7,8	89	9,2
Általános és nemzeti tervezés	28	1,2	39	3,6	19	2,0
Regionális tervezés	12	0,5	23	2,2	12	1,2
Helyi (fejlesztés) tervezés	8	0,3	42	3,9	49	5,1
<i>Összesen:</i>	2376	100,0	1069	100,0	969	100,0

*A Finn Földrajzi Társaság három folyóirata, Tanszéki folyóiratok és a Területi tervezés (AUESUNNITTELO) alapján.

Forrás: YLI-JOKIPII, P. (1998, 1994, 2000) alapján összeállította SALAMIN G.

2. ábra. Kutatási tevékenység a földrajztudomány különböző ágaiban, Finnországban.
 Forrás: RIKKINEN, K.-t (1984) idézi LÖYTÖNEN, M. (1994)

3. ábra. Trendek a finn természetföldrajzban a publikációk volumene alapján. (A Finn Földrajzi Társaság három folyóirata, tanszéki folyóiratok és a Területi Tervezés [Aluesuunnittelo] alapján). – 1 = Geofizika, geológia, ásványtan; 2 = Negyedidőszak geológiája; 3 = Őslénytan, őségéghajlatlan és ősbiogeográfia; 4 = Geomorfológia; 5 = Éghajlatlan; 6 = Hidrogeográfia; 7 = Biogeográfia; 8 = Talajtan; 9 = Általános természetföldrajz és természeti tájak. Forrás: YLI-JOKIPII, P. 1982

A vízföldrajz a finn geográfiában, kis mértékben ugyan de folyamatosan jelen volt. Kiemelkedő időszakát az 1930-as, 1940-es évek jelentették, amikor egyes években a legtöbb természetföldrajzi publikáció ebben a témában – főként a tavak és a glaciológia kapcsán – jelent meg. A hidrogeográfiai témák mai alacsony részaránya a földrajzi szakirodalomban természetesen nem jelenti azt, hogy a vízzel kapcsolatban kutatások háttérbe szorulnának az ezer tó országában. A vízügyi kutatások többsége gyakorlat-orientált, speciális intézetekben folyik (pl. Tengerkutatási Intézet), amelyek saját szakirodalmat hoztak létre.

A *geomorfológia* szinte kezdettől fontos részterülete volt a tudománynak, a nagy nemzetközi iskolák (PENCK, DAVIS stb.) mind megjelentek a hazai munkákban is. A diszciplína a természetföldrajzon belüli vezető szerepet az 1960-as években szerezte meg. A terepi vizsgálatok elsősorban az ország területére koncentráltak, így a legfontosabb témákat a glaciális, periglaciális morfológia, tengerparti morfológia jelentették, azonban nemzetközi expedíciók révén más területek (Sziberia, Belső-Ázsia) formakincse is megjelent a vizsgálati témák között. A legutóbbi évtizedekben a geomorfológia jelentősége meglehetősen háttérbe szorult.

Több finn kutató véleménye megegyezik abban, hogy a geográfianak a földtudományokkal (pl. geológia) való közös területei egyre inkább a múltat jelentik, a kor kihívásainak a biológiai, ökológiai tudományterületekkel közös irányzatok felelnek meg, s ezek jelentik napjainkban a földrajzi kutatás dinamikus trendjeit (TUHKANEN, S.–YLI-JOKIPII, P.).

A finn geográfia sajátosságainak taglalásakor mindenképp ki kell emelnünk a *biogeográfia* szerepét. A finn földrajz hagyományosan a legszorosabb kapcsolatban a biológiával állt már a tudomány kialakulásától kezdve. Mivel a finn geográfia alapító atyáinak tekinthető Ragnar HULT és Axel PALMÉN botanikusok voltak, a biológia, azon belül is főként a növénytan „bábáskodott” az új diszciplína megszületésénél. A tudományterület formálódásában is számos olyan tudós (CAJANDAR, BRENNER, AUER stb.) játszott meghatározó szerepet, akik egyszerűsített biológia területének is neves művelői voltak. Bár az életföldrajzi jellegű publikációk a vizsgált folyóiratokban sosem kerültek abszolút többségbe – a szakterület művelői gyakran a biológiai szakirodalomban jelentették meg eredményeiket –, a finn földrajz mindig jól körvonalazható, határozott irányzatát jelentették. Témakörei közül egyértelműen a növényföldrajz volt kezdettől a domináns elem, s azon belül is az ország életében betöltött fontosságának megfelelően az erdők, erdei társulások vizsgálata kapott kiténtetett szerepet (HUSTICH, I.–KAIKKO, KUJALA, TUHKANEN stb.).

A 20. sz. vége felé a biogeográfiai jellegű kutatások fellendülését hozta az ökológiai szemlélet terjedése, miközben a földtudományokhoz, főként a geológiához fűződő kapcsolatok lazultak. A szakirodalom az 1990-es években már a biogeográfia virágzásáról beszél (YLI-JOKIPII, P. 2000), aminek keretében az erdészeti-ökológiai vonatkozású gyakorlat-orientált kutatások, az emberi beavatkozás környezeti hatásainak vizsgálata, a bioszféra monitorozásában pedig a különböző térinformatikai alkalmazások kerülnek előtérbe. A természetföldrajzi szakosodású fiatal kutatók legnagyobb hányada ma a tájökológiát vagy a geoökológiát választja, amely témákban sok államilag vagy nemzetközi szinten támogatott projekt zajlik. E rendszerint interdiszciplináris projekteknél a geográfusok szerepe leginkább a digitális területi adatbázis-építés és térelemzés munkarészeiben van, amire nagyfokú térinformatikai, távérzékelési képzettségük teszi őket alkalmassá.

A *klimatológia* és *talajtan* témakörei a geográfiai kutatásokban mindvégig háttérben maradtak, részben e tématerületek önálló diszciplináris jelenlétéből adódóan.

A klimatológia kapcsán érdemes megemlíteni a sarkvidék kutatások (*polar research*) jelentőségét, amelyben – bár YLI-JOKIPII, P. csoportosításából ez nem tűnik ki – egyéb szakterületek mellett fontos szerepet tölt be a geográfia is. A sarkvidék-kutatás egy a skandináv térségre jellemző közös kutatási irányzatot jelenít meg, amelybe Norvégia, Svédország és Finnország tudósai egyaránt intenzíven kapcsolódnak be. Példaként említhetjük a Turku Egyetem Földrajz tanszéke által vezetett „OMEGA” nemzetközi interdiszciplináris együttműködésen alapuló projektet, amelynek célja az európai jégtekerek monitoringjának megteremtése (<http://omega.utu.fi>).

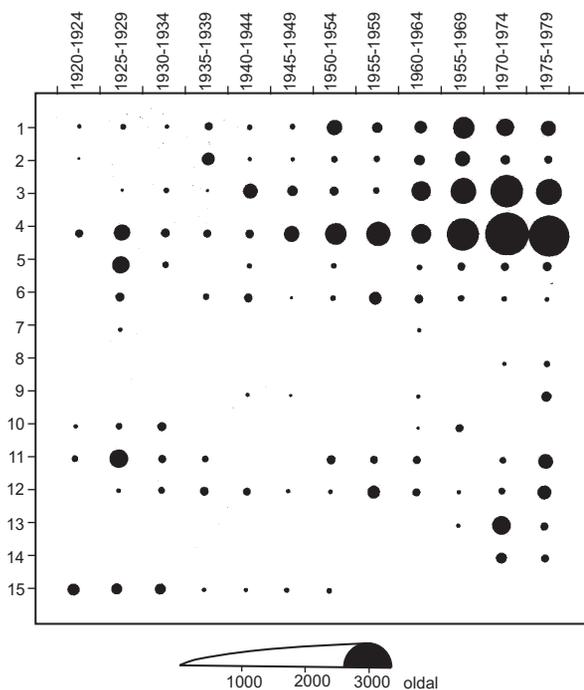
Társadalomföldrajzi témák

A társadalomföldrajzi témák jelentősége a II. világháború után kezdett igazán növekedni, amely csak az 1980-as években tört meg kissé az ún. alkalmazott földrajzi munkák megszorodá-

sával párhuzamosan. Az *ҮЛІ-ЖОКПИИ*, P. által alkalmazott témák közé sorolt irányzatok is elsősorban a társadalmi-gazdasági tématerületekhez tartoznak (4. ábra).

A finn geográfia hagyományosan gyenge kapcsolata a történelemmel eredményezte azt, hogy a *településföldrajz*, *történeti földrajz* a kezdetektől igen kis jelentőségű volt és e téren napjainkig sem történt érdemi elmozdulás. Ez a kijelentés azonban csak akkor igaz, ha a *városföldrajzi*, *urbanisztikai témákat* a finn besorolást követve kiemeljük a településföldrajz témaköréből. A városok földrajzi kutatása ugyanis az 1940-es évektől kezdett dinamikusabban fejlődni, és a szakirodalomban ma is a társadalomföldrajzi vonatkozású kutatások második legerősebb irányzatát jelenti, miközben jelentősége tovább fokozódik.

Az urbanisztikai (*urban studies*) vonatkozású témák jelenlegi kiemelkedő aránya kissé meglepő lehet Finnország esetében, hiszen urbanizáltsági foka elmarad a fejlett társadalmak átlagától. Az észak-európai országnak ugyanis igazi nagyvárosa gyakorlatilag csak néhány van, metropolisza pedig egyáltalán nincs. A város, városfejlődés kérdéskörét azonban éppen az tette különösen fontosá Finnországban, hogy itt az urbanizáció csak meglehetősen későn, a 20. sz. közepétől kezdődött meg, azóta azonban robbanásszerűen alakítja át a tradicionálisan vidéki társadalom életét, és annak társadalmi és fizikai környezetét. A városrobbanást így a finn társadalom már egy öntudatosabb, gazdaságilag fejlettebb korban éli meg, amikor a tudomány is felkészültebb a problémák megfigyelésére és értelmezésére.

4. ábra. Trendek a finn társadalomföldrajzban a publikációk volumene alapján. (A Finn Földrajzi Társaság három folyóirata, tanszéki folyóiratok és a Területi Tervezés [Aluesuunnittelo] alapján). –1 = Népeség; 2 = Település; 3 = Város; 4 = Gazdaság; 5 = Politikai; 6 = Történelmi; 7 = Orvosi; 8 = Kognitív (mentális); 9 = Innováció és idő; 10 = Földrajzi nevek; 11 = Kultúra és társadalom; 12 = Szociálökológia, szociálpolitika; 14 = Regionális gazdaságtan; 15 = Természeti és társadalmi antropológia és régészet.

Forrás: *ҮЛІ-ЖОКПИИ*, P. 1982

A 20. sz. első felében elsősorban neves városok bemutatásával képviseltette magát a városföldrajzi témakör, bár egyes úttörő jellegű tanulmányok már az 1920-as (GRANÖ, J.G.) és 1930-as (TUOMINEN, J.K.V.) években is megjelentek (pl. Tartu és Turku belső tagozódásáról). Míg az 1960-as években a városhálózat, városközpontok kérdésköre volt a legfontosabb (PALOMÄKI, HATUMÄKI, LAULAJAINEN, R. stb.), később a városok belső szerkezete, működése, ill. nemzetközi globális hálózatai kerültek a vizsgálat fókuszába.

A városföldrajz legfontosabb témái az 1980-as években a posztmodernizmus, a szerkezetátalakítás, az objektív és szubjektív tér kategóriáinak jelentősége a legutóbbi évtizedben pedig a városfelújítás, várostervezés, városfejlesztési politika voltak (REIJO, JELLE, JUSSI, JAUHAINEN, KAUTONEN, INKINEN, PENNANEN és mások).

A viszonylag kevés város jelenléte és a figyelemre méltó tudományos városkutatói aktivitás eredményezi, hogy a legtöbb finn város meglepően alaposan, átfogó módon és széleskörűen van feltárva a szakirodalomban. Ezúttal a számos városföldrajzi monográfia közül hadd emeljünk ki csak ANDERSSON, H. Turkuról készített a városszerkezet dinamikáját széleskörűen elemző példaértékű munkáját, amely kvantitatív módszerek széles apparátusát felvonultatva interpretálja a város térbeli fejlődését (ANDERSSON, H. 1983). Itt érdemes megemlíteni a kormányzat által szponzorált ún. URBS (*Research Programme for Urban Studies*) programot, amely interdiszciplináris jelleggel több városkutatói projektet koordinál. A turkui Földrajz Tanszék által irányított programban számos szakterület képviselője vesz részt, célja hogy különböző városfejlődési szerkezeti folyamatok koordinált feltárásával megalapozza a sikeres finn városszerkezetpolitikát (ANDERSSON, H. 2000).

A *népességföldrajz* a folyóiratok tanulsága szerint folyamatosan jelen volt, azonban jelentőségét tekintve soha nem volt kiemelkedő. Hasonló volt a finn *politikai földrajz* története is egészen az 1980-as évek végéig. A legutóbbi évtizedekben a világ politikai átalakulása – globalizáció, Európa határainak változása, EU-csatlakozás, az ún. „északi dimenzió” érdekcsoportjának körvonalazódása stb. – azonban komoly kihívást jelentett a geopolitikai vizsgálatok számára, ami a finn politikai földrajz fellendülését eredményezte az 1990-es évtized végére.

A finn földrajz társadalmi vonulatának legjelentősebb ágát gyakorlatilag a kezdetektől, folyamatosan a *gazdasági földrajz* jelenti. E témakörbe azonban YLI-JOKIPPI, P. osztályozásában rendkívül sokféle témakör, a mezőgazdaság földrajzától a kommunikáció földrajzán át a fogyasztói magatartás térbeli aspektusainak kutatásáig sok minden beletartozik. A gazdasági földrajz fő irányai a 20. sz. során többször megváltoztak, jelentősége azonban az elmúlt két évtizedben immár új paradigmák mentén tovább bővült. Kezdetben a nemzetközi kereskedelem igényeit kielégítő leíró munkák, valamint a mezőgazdasági termelés és erdőgazdálkodás kérdésköre jelentette a fő vizsgálati témát, majd a második világháború után a közlekedés különböző kérdései is előtérbe kerültek.

A finn geográfiában korán, az 1960-as évektől megjelent a szolgáltatások tudományos figyelemmel kísérése, elsőként a kereskedelmi, értékesítési témák vizsgálatával. A kereskedelem és értékesítés földrajza napjainkig folyamatos ívet mutat, és gyakorta alkalmazott kutatási munkák keretében jelenik meg (pl. a kereskedelmi telephelyválasztás témakörében). Finnországban az iparföldrajz az 1970-es években tapasztalt kisebb élénkítése ellenére is végig háttérben maradt.

A finn gazdaságföldrajz továbbfejlődésének egyik fontos momentumja, hogy művelői a termék-orientált ágazati közelítés elterjedése után a különböző állami (pl. gazdaságfejlesztés) és üzleti (pl. fogyasztáskutatás) funkciók szemléletét sikeresen adaptálták, s a térelemzés különböző módszereit e témák vizsgálatába is sikeresen integrálták (pl. telephelyelméletek, térfelosztás elmélete stb.). A gazdasági földrajz mai jelentőségében szerepet játszik a földrajz üzleti, gazdasági egyetemeken való jelenléte. Ez a körülmény járulhatott hozzá ahhoz is, hogy a finn földrajz a különböző üzleti tudományok (leggyakrabban a marketing) és az üzleti élet gyakorlata felé is rendszerint kialakította kapcsolódásait. Az gazdasági jellegű felsőoktatási intézmények gazdaságföldrajz tanszékei olyan aktuális feladatok vizsgálatát és oktatását vállalták fel sikerrel, mint a logisztika, a vállalatföldrajz, a hálózatfejlesztés, az ipari és szolgáltatói telephelyválasztás, nemzetközi marketing stb.

Az elmúlt évtizedben önálló irányzatként jelent meg a szakirodalomban az ún. üzleti földrajz (*business geography*), amely elsősorban az üzleti szolgáltatások elhelyezkedésére, ill. elhelyezésére, a mindinkább nemzetközivé váló világban a vállalkozások sikertényezőinek vizsgálatára és az üzleti élet egyéb területeire fókuszál térszemléletű, környezeti megközelítésben. YLI-JOKIPII, P. szerint a vállalkozások és geográfusok kapcsolatát igazolják a szakirodalomban megjelenő logisztikai témák, a fogyasztók térbeli magatartásának kutatása, a hipermarketek gazdasági-tér vonatkozásai (vö. MARJANEN, H.) vagy akár a pénzügyi földrajz (LAULAJAINEN, R. 1998). Finnország az információs, kommunikációs technológiák elterjedésében élen járó ország, ami az *információs társadalom mellett a hálózatgazdaság földrajzi vizsgálatának* is komoly kihívást jelent. A megélenkülő agrár vonatkozású kutatásoknak az EU-csatlakozás hatásai – a finn agrárpiac liberalizálása, árcsökkenés – adtak aktualitást.

A finn földrajzban a *szociálgeográfia* és a *kulturális földrajz* csak szerény arányban képviselteti magát. A pszichológiával rokonságot mutató, a földrajzi környezet és a tér szubjektív érzékelését, valamint annak következményeit vizsgáló *kognitív (érzékelési) földrajz*, más néven viselkedésföldrajz az 1970-es évektől van határozottan jelen a finn geográfiában, s a témába eső publikációk tanúsága szerint az utóbbi két évtizedben szerepe egyre bővült. Mára a regionális identitás, a földrajzi változatosság emberi érzékelése, a társadalmi-gazdasági szereplők térbeli preferenciáinak témáira fókuszáló tudományterület a társadalomföldrajz egyik legfontosabb ága lett.

Regionális témák és GRANÖ „tisza földrajza”

A leíró jellegű, gyakran csak ismeretterjesztő szintű tanulmányok (pl. útleírások mint a regionális munkák előfutárai) a profiltisztulás időszaka előtt is csak kisebb szerepet játszottak az elemzett szakirodalomban. Egyes térségek tudományos leírása, valamint a regionális, területi szintézis módszereinek tudományos megalapozása azonban a 20. sz. elejétől jelen volt a finn földrajzi szakirodalomban.

A regionális vizsgálatok kezdetben az ország és környékének még feltáratlan periférikus térségeire koncentráálódtak (Kelet-Karélia, Kola-félsziget, finn-ugor népek területei), később más tájakra is kiterjedtek, bár a belföldi kutatások aránya mindvégig igen magas maradt. A regionális földrajz részaránya az YLI-JOKIPII-féle osztályozás rendszerében nem volt igazán kiemelkedő (*2. táblázat*). Jelentősége azonban valójában nagyobb volt, ugyanis e besorolásában a regionális földrajzi jellegű kérdések (regionális gazdasági térfelosztás, területi fejlettség eloszlása stb.) gyakran más kategóriákban (pl. tudományfilozófia, módszertan, területfejlesztés) jelennek meg. A folyóirat-elemzésben értelemszerűen nem vehetők számba a regionális földrajz fő produktumát jelentő tankönyvek, ami tovább csökkent a kimutatásban a regionális témák jelentőségét.

A finn geográfia taglalásakor, a finn kognitív vagy viselkedési földrajz és a regionális táj-földrajz kapcsán egyaránt meg kell említenünk Johannes Gábel GRANÖ (aki nem azonos a korábban említett Olavi GRANÖVEL!) nevét és legjelentősebb művét a „Tiszta földrajzot” (*Puhdas maantiede* 1929, *Reine geographie* 1929, *Pure geography* 1997). GRANÖ e munkája nemzetközi léptékben is korszakos jelentőségű, s a finn geográfia formálódásában máig ható erejű.

GRANÖ célkitűzése az volt, hogy a természeti környezet elemeinek területi szintézisével, azok egységes nomenklatúráján alapuló táji rendszerét megalkossa. Vélekedése szerint elsőként a pontatlanul használt környezet, táj, régió fogalmak értelmezésrendszerét kell szisztematikusan felépíteni a regionális kutatások tudományos megalapozásához. Munkája eredményeként az akkori regionális földrajz – amely szerinte nem merítette ki a tudomány kritériumait – újjáépítését tűzte ki távolabbi célul, és a leendő új diszciplínát – jóval Isard és társai előtt használva a kifejezést – regionális tudománynak nevezte el.

Alapvető célja nem állt túl messze a kortárs német tájföldrajzi iskolák törekvéseitől, azonban az alapelv és az általa részletesen kidolgozott módszertan meglepően újszerű volt. GRANÓ a természet vizsgálata alapjának nem az objektív – vagy objektívnek vélt – mérési módszereket, hanem az emberi érzékelést tekintette, a látványon túl a hangok, tapintás, szagok szerepét is figyelembe véve. A központi kérdés számára az *ember és környezete közötti kapcsolat* volt, ezért vélekedése szerint a vizsgálat tárgyát az ember által érzékelt környezet kell, hogy jelentse. Ez a tájérzékelési megközelítés vezetett el az ún. *szubjektív táj* fogalmához, amely GRANÓ szerint az új típusú földrajzi vizsgálat alapkategóriáját jelenti. Rendszerében a különböző hierarchiaszintű területi egységek (szomszédság, táj stb.) lehatárolása elsődlegesen az általa *Homo geographicus*nak nevezett, képzett kutató érzékszervi interpretációja alapján valósítható meg.

Kiemelendő a mű hozzájárulása a térképezési technikák fejlődéséhez is, hiszen a táj mint szintetikus egység azonosításához különböző tényezők térbeli mintázatainak térképi integrálását valósította meg.

A „tisza földrajz” sok szempontból messze elrugaszkodott korának földrajzértelmezésétől, s a legtöbb elemző ma egyetért abban, hogy GRANÓ „tisza földrajznak” nevezett rendszerével messze meghaladta kortársait. GRANÓ földrajzának egyes momentumait (pl. az érzékelés, mint geográfiai módszer, a szubjektív táj kategóriája) kortársai meglehetősen kevésbé fogadták el, bár rendszereszméletű törekvését a természeti (fizikai) környezet regionális szintézisére és egységes táji nomenklatúra rendszer kialakítására nagyra értékelték. E munkát a különböző korok geográfusai, tájkutatói időről időre újra felfedezik, különösen a környezeti pszichológia, magatartástudományok, építészet felé nyitó jelenkori földrajzi irányzatok képviselői.

A GRANÓI pszichológiai közelítés ma már nem csak a viselkedésföldrajzi iskolákban köszön vissza, hanem a regionális kutatások, tájkutatások olyan aktuális témáiban is, mint pl. a tájak szerepe az identitás fejlődésében, a tájak ideológiai jelentősége. A modern tájföldrajz PAASI, A. és GRANÓ, O. szerint a „tisza földrajz”-ban megfogalmazottakat igazolva az elmúlt évtizedben egyre inkább elmozdul a szigorú objektivitástól, a tényszerű megfigyeléstől (GRANÓ, O.–PAASI, A. 1997). GRANÓ szigorú logikát követő táj-rendszerében ugyancsak tetten érhetők a geográfiában az 1950-es évektől megjelenő rendszer-elemzési irányzat előzményei is. GRANÓ az 1910-es és 1920-as években nagy szerepet játszott a finn földrajz intellektuális tartalmának kialakulásában, elméletének hatása máig kitapintható a finn geográfiában, pl. a kognitív irányzat jelentős – és elfogadott – jelenlétében vagy a regionális földrajz, tájföldrajz rendszerelvűségében.

E rendszerelvű megközelítésnek szolgáltatja jelenkori példáját RIKKINEN, K. (1992) „*Finnország földrajza*” c. műve, amely az ország geográfiájának egy alaptankönyve. A könyv ugyan a nálunk is megszokott tématerületeken – mint geológia, növényzet, népesség, gazdaság, politika, fejlesztéspolitiká – vezet végig olvasóját, azonban mindezt egy rendkívül feszes regionális földrajzi logika mentén teszi.

Az egész munka az alulról szerveződő regionális térfelosztásra épül. Minden természeti vagy társadalmi témakör kapcsán, az adott fejezet fő tartalmi elemeként bemutatja az adott jelenségcsoport (pl. klíma vagy akár a gazdasági szerveződés) alapján az ország nagyjából régió szintig részletezett térfelosztását. A munka utolsó fejezete (*Finland by regions*), amely a tulajdonképpeni regionális, ill. tájföldrajzi leírás, nem a „levegőben lóg”, hanem a különböző tájalkotó, ill. társadalmi-gazdasági tényezők rendszerének (területegységeinek) térbeli szintézise. E fejezet egyes térszerkezeti egységei ugyanis a könyv során taglalt különböző térfelosztások fedvényeinek integrálásából születnek meg, kirajzolva Finnország funkcionális régióit. Mindehhez rövid térfelosztás-módszertani ismertetőt is nyújt a könyv.

E kiadvány főképp oktatási célokat szolgál, tehát nem a „hivatásos” geográfusoknak íródott, mégis egyfajta rendszereszméletet mutat be az olvasónak, bemutatva a regionális földrajz tudományos közelítésének egy olyan lényeges szeletét, amely terén figyelemreméltó szakmai konszenzus van a finn geográfusok körében.

A könyv emellett a kognitív földrajz beágyazottságát is – mint a GRANÓ-i örökség másik elemét – tükrözi, hiszen első fejezetében „bemelegítésként” bemutatja a világ lakóinak fejében élő Finnország-képet, az ország mentális térképeit.

Alkalmazott irányzatok: a tervező földrajz

Finnországban az elmúlt fél évszázadban az egyetemi szintű képzés soha nem korlátozódott csak tanárképzésre. A földrajzos előképzettségű szakemberek jelenléte a tudományos műhelyek mellett az állami és tartományi tervező intézetekben, különféle kutató központokban is több évtizedes múltra tekint vissza.

A környezetgazdálkodás, regionális-, nemzeti- és helyi fejlesztés-tervezés, mint alkalmazott irányzatoknak a finn geográfusok aktivitásában betöltött fokozódó szerepét a szakirodalom is igazolja (2. táblázat).

A geográfiai alkalmazások gyakorlatának legfontosabb részterületeként Finnországban immár több évtizedes múltra tekint vissza, s önálló és jelentőségében mindinkább fokozódó irányzatként van jelen, az ún. *tervezési geográfia*. Az önálló részterület – a Nemzeti Tervezési Hivatal 1956-os felállítása után – az 1960-as években jelent meg, amikor a megerősödő közösségi tervezés és a területfejlesztés növekvő mértékben igényelte a területi adatokat, környezeti információkat. A közösségi tervezés szakemberei iránti igény fokozódása nyomán megjelent a tervezés speciális ismereteinek oktatása a földrajzi tanszéken.

Hivatalosan 1969-ben az Oului Egyetem Földrajz tanszékén vette kezdetét a tervezési földrajz oktatása és kutatása, amikor e tématerület a tanszéken önálló részleget kapott. Az Oului Egyetem már 1959-es megszületésével is regionális fejlesztési célokat szolgált – az oktatás és tudomány révén segítette az északi országgrész bekapcsolását a gazdasági élet vérkeringésébe – ezért a tanszék számára kezdettől fontos cél volt a fejlesztési feladatok ellátásának szakmai támogatása (NAUKKARINEN, A.–KINNUNEN I. 1994). A gyéren lakott, zord klímájú északi területek társadalmi-gazdasági felzárkóztatása, fejlesztése örök problematikát jelent a skandináv térségben, így ez a témakör a sarkkör kutatása mellett ma is a legfontosabb multidiszciplináris nemzetközi irányzatot jelenti Észak-Európában.

Az oului oktatással közel egy időben jelent meg a téma kutatási szakterületként, később pedig az oktatásban Helsinki és Joensuu egyetemén is. Fejlesztési feladatokban vállalt aktív szerepe miatt meg kell említenünk a Tamperei Egyetem Közgazdasági és Közigazgatási Karán létrejött Regionális Tanulmányok tanszékét is, amely regionális tudományi háttére révén kapcsolódik a földrajzhoz. Az ország több földrajzi tanszékén választható ma már a tervezési szakirány, amelynek egyik legfőbb jellemzője a gyakorlatorientáltság: a képzés során a hagyományos elméleti és gyakorlati tanórákat önálló szakirodalmi felkészülési blokkok és „terepi” gyakorlati munka (helyi vagy tartományi önkormányzatnál, központi szerveknél) moduljai váltogatják.

Mit is jelent a tervezési geográfia Finnországban? A tervezési ideológiák az 1960-as és 1970-es években megjelenő irányzatainak műszaki és tisztán közgazdasági megközelítései nem váltak teljesen sikeressé a közösségi feladatok megvalósításában. A tervezési funkciók fokozódó komplexitása és a változások felgyorsulása eredményeként szükségessé vált egy komplexebb tervezési megközelítés. Finnországban elsősorban a földrajz vállalta fel ennek a feladatnak a képzési és tudományos támogatását (NAUKKARINEN, A.–KINNUNEN I. 1994).

A tervezés-földrajz lényegében olyan alkalmazott geográfia, amely a közigazgatás szakmai tudományos problémáinak megoldását és a konkrét döntéshozatali folyamat geográfiai szemléletre alapozott, de más területeket is figyelembe vevő szakmai támogatását szolgálja. Fontos, hogy a tervező geográfia nem csak gazdasági-társadalmi fejlesztési feladatokhoz (pl. területfejlesztés),

hanem a fizikai, ökológiai környezet fejlesztési, igazgatási tevékenységeihez (pl. területrendezés, környezetvédelem) is kapcsolódik, éppen ezért a humán-gazdasági oldal mellett a természetföldrajz alkalmazott irányzatának is tekintik. Az irányzat jelentőségét mutatja, hogy saját szakmai szervezete van a „Tervezés Földrajzi Társaság”, amelynek periodikája a Területi Tervezés (*Aluesuunnittel*), korábbi nevén Tervezésföldrajz (*Suunnittelumantiede*).

Fontos azonban felhívunk a figyelmet arra, hogy bár a geográfia a közigazgatás tervezési munkálatainak egyik tradicionális segédtudománya, a legújabb, az Európai Unió által is megkövetelt módszertanok (pl. szakpolitikai programozás, regionális menedzsment, kommunikatív és résztvevő tervezés) területén a szakmák megélénkülő versenyében a geográfia képviselői háttérbe szorultak más szakma csoportok mögött.

Versenyképesség és nyitottság: válaszok a jelen kihívásaira

Finnországot több szempontból már-már a kelet-közép-európai rendszerváltásokéhoz hasonló jelentőségű – azokkal sok szempontból kapcsolatot mutató – radikális változások jellemzik az utóbbi évtizedekben. Egyrészt érvényesülnek azok tendenciák, amelyek az egész fejlett világot alaposan felforgatják napjainkban: A gazdasági és kulturális *globalizáció*, információs kommunikációs *technológiák forradalma*, az *információs társadalom* kifejlődése a nem régen még döntően vidéki jellegű Finnországban különösen gyors változásokat eredményeznek, csakúgy mint a megkétszerezve, felgyorsultan jelentkező *városiasodás*. E változások természetesen alapjaiban érintik a települések, régiók, az államok és nemzetközösségek szerepét, a tudományok térről alkotott korábbi megállapításait.

Léteznek ugyanakkor speciálisan az észak-európai régiót érintő változások is. A legutóbbi évtizedben a *Szovjetunió és piacainak szétesésével*, a „keleti blokk” *rendszerváltásával*, a *balti államok önállósodásával*, az EU-integrációval – ezen belül Finnország csatlakozásával – jelentős Finnországra is kiható változások mennek végbe Észak-Európában politikai és gazdasági értelemben egyaránt. Az ún. „északi dimenzió” határozott érdekcsoportot és formálódó együttműködési rendszert jelenít meg az EU-n belül, ill. részben annak határain átnyúlva.

A térség perifériális helyzete mindinkább oldódik, miközben az urbanizáció okozta elvándorlás miatt az országon belüli perifériák helyzete sok esetben súlyosbodik, bár az információs társadalom térnyerése kiemelten kedvező feltételeket teremt az ország perifériáinak aktivizálására. Mindezt tetézte az 1990-es évek derekán kicsúcsosodó *gazdasági válság*, aminek eredményeként a jóléti állam számos elemét kellett leépíteni, és az országot – komoly társadalmi ár megfizetésével – a túlélés helyesen felismert kulcseleme, a *versenyképesség* felé orientálni. A versenyképesség a társadalmi, gazdasági élet minden területén (így pl. a régiók fejlesztésében, a felsőoktatás és kutatás működésében, ill. működtetésében is) határozott szerepet kapott. Ahogyan az állam kivonul a tudományos munka direkt finanszírozásából és a különböző célfeladatok tudományos-kutatásainak forrásait pályázatúttal helyezi ki, úgy kezdenek versenyezni egymással az egyes tanszékek, műhelyek és nem utolsósorban a különböző tudományterületek, szakmák is.

Ahhoz, hogy egy olyan hagyományosnak tekinthető diszciplína, mint a földrajz megfeleljen ezeknek a kihívásoknak, mindenekelőtt versenyképessé kell válnia, egyre inkább nemcsak országon belül, hanem az Európai Unió szintjén, vagy akár globálisan is. A versenyképesség kulcsfaktora az innovációs képesség – a kor gyorsan változó tudományos feladatainak helyes felismerése – és a sikeres kooperáció más szervezetekkel, szakterületekkel.

A jelenkor feladatainak megoldására szerveződő tudományos projektek interdiszciplináris megközelítést, több szervezet együttműködését igényelik. Mindehhez nélkülözhetetlen, hogy a geográfia sok szálon kapcsolódva, integráltan illeszkedjen a tudományok közé, az egész társadalomba,

a nemzetközi világba, valamint ez az integráció kiterjedjen a finn geográfiát alkotó geográfus társadalom belső szerveződésére is. Érdemes megvizsgálnunk, hogy e kritériumok mentén a finn geográfia meddig jutott el. A finn földrajz számos területen jelentős lépéseket tett meg. Az alábbiakban 9 pontba szedve vesszük számba azokat az elemeket, amelyek magyarországi perspektívából nézve figyelemreméltó eredmények a vázolt kritériumok szempontjából:

1. A finn geográfia a társtudományok világához és a nemzetközi tudományos élethez szervesen kapcsolódik *Jó kapcsolatokat* ápol hagyományos természettudományi kötődése révén az ökológiával, a biológiával, valamint sokszínű intézményi lokalizációja révén – gazdasági, üzleti egyetemeken és társadalomtudományi karon is vannak tanszékei – a gazdasági és társadalomtudományokkal is.

2. A nemzetközi életbe való bekapcsolódásban alapvető jelentőségük a nemzetközi *kommunikációt* biztosító nyelvi feltételek. A kutatók skandináv országokra jellemző kiváló idegen nyelv ismerete mellett a szakirodalom soknyelvűségét és nemzetközi jellegét nem lehet eléggé hangsúlyozni. A Fennia igazi nemzetközi folyóirat, aminek nyelvében e nemzetköziség folyamatosan tetten érhető volt (1. ábra).

3. A nemzetközi tudományos környezetbe és a globalizálódó világba való integrálódást erősíti az *egyetemi oktatás* nemzetközi jellege és színvonala is. Az egyetemi földrajzoktatás írott tananyagainak 90%-a angol nyelvű. Ez lehetővé teszi, hogy az egyes tantárgyakban a nemzetközi szinten elfogadottabb irodalmakkal és alapokkal ismerkedjenek meg a hallgatók. A földrajz alapjainak oktatását pl. HAGETT, P.: „*Geography – A modern synthesis*” c. munkájával, a regionális tervezést HALL, P. „*Urban and regional planning*” c. művével kezdik a hallgatók. A diákoknak lehetőségük van angol nyelvű beszámolóra. Mivel a térbeliség, területiség elvét tekintik a geográfia (elégséges) összefogó témájának, nyitottak maradnak az új típusú témakörök és feladatok előtt is amelyek, gyakran csak részben építenek a korábbi irányokra (pl. viselkedésföldrajz, művészeti földrajz). Bár a tudomány egyetemi képviselői sokat publikálnak, óvakodnak attól, hogy egy-egy nagyobb szakterület alaptankönyveit „házilag” állítsák elő. Inkább a téma nemzetközileg elismert nagyjaira bízzák az oktatás irodalmát. A földrajznak a többi tudományterület közé illeszkedését segíti az is, hogy a geográfus hallgatóknak fő szakjuk mellé tankötelezettségük idejének kb. 1/3 részéig terjedően egy „minor” szakot is kell választaniuk. E szak kiválasztásában gyakorlatilag nincs megkötve a kezük. Gyümölcsöző, hogy közgazdaságtant, szociológiát vagy akár a műszaki szakokat is választhatnak a földrajz mellé.

4. A finn kutatótársadalomra általában jellemző egyfajta *alázat a tudomány újdonságai, a megújulás iránt*, a műhelyekben kitapintható kollegialitás, a teljesítmény-orientáltság előtérbe helyezése a tekintélyelvűséggel szemben.

5. A finn földrajztudomány egyelőre – a geográfia más országokban megfigyelhető jelenlétét alapul véve – több ponton figyelemreméltó *belső egységet* mutat, amelyet főként a diszciplína erős hagyományai táplálnak. Az egységet jelzi a még kitapintható közös identitás, többé-kevésbé egységes nyelvezet, integrált intézményi rendszer (pl. a tudományegyetemeken a geográfia humán és természeti ágai nem szerveződnek külön tanszékekbe) és a közös fórumok (folyóiratok szimpóziumok, stb.) jelenléte, de akár a tervezésföldrajzban is, amely a tudomány hagyományos duális (természet- és társadalomtudományi) jellegét viszi tovább.

6. A földrajzi tanszékek figyelemre méltó módon lépést tartanak a *technológiai fejlődéssel*, amit többek között a földrajzi információs rendszerek (GIS) és a távérzékelés eszközeinek széleskörű – és nem csak a természetföldrajzi kutatásokra korlátozódó – használata igazol.

7. A gyorsan változó feladatoknak és a finanszírozási rendszernek megfelelően a kutatói aktivitásban terjed a *projektszemlélet*. Az önálló költségvetést, felelősségi-szervezeti rendszert jelentő kutatási projektek mentén valósul meg az intézményközi, leggyakrabban interdiszciplináris és nemzetközi kooperáció is. Ebből adódó tény – amely az egyes intézmények nyitottságát is kifejezi –, hogy a tanszékek létszámának jelentős részét (nemritkán közel 50%-ot) egy-egy projektbe bekapcsolódó, rendszerint külföldi vendégkutatók teszik ki. Általánosan elterjedt gyakorlat, hogy a

doktori tézisüket a hallgatók egy-egy projektbe bekapcsolódva – ösztöndíj helyett a projekt költségvetésének terhére – készítik el.

8. A geográfiai műhelyek fokozottan vállalják fel a földrajz *interdiszciplináris integratív szerepét*. A kutatások jelentős része nemzetközi kooperáción alapul.

9. A folyamatos, töretlen jelenlét, a széleskörű kooperáció, nemzetközi jelleg járul hozzá ahhoz, hogy a finn geográfusok *kedvező közmegettelésnek* örvendnek és az új generációk végzettségükkel könnyen elhelyezkednek. Leginkább ez eredményezi a *földrajzi képzések népszerűségét* – e szakokra évről évre tíz–tizenötszörös a túljelentkezés szinte minden egyetemen. A népszerűséghez azonban az is hozzájárul, hogy a geográfiai pályaválasztás, éppen a kedvező reputáció és a színvonalas képzés révén nem a bizonytalan, sokak által levegőtlennek tartott szakma választását, hanem a lehetőségek széles skálájának megcélzását jelenti – hiszen ahogy a finn geográfusok mondják „geográfusként annyi mindennel foglalkozhat az ember.”

A geográfusok viszonylag erős pozíciójának magyarázata részben a különböző feladatok és konkrét állások kapcsán létező *szakmai pluralizmusban* rejlik. Finnországban – szemben a hazai helyzettel – nincsenek annyira erősen domináló szakmák, amelyek kizárólagosak lennének egy-egy közönségi, állami feladat (pl. területrendezés) megvalósítására. Mindez azt is jelenti, hogy a közelmúltig nem volt igazán éles a szakmák versenye – legalábbis nem vezetett monopóliumhelyzetek kialakulásához.

Abban a kérdésben, hogy a finn földrajztudomány vázolt válaszai vajon elégségesek-e az egyéni karrieren túl a tudomány egésze sikeréhez is, megoszlik a finn geográfusok véleménye. Ily módon aq finn geográfia jövőjével kapcsolatban sokan megfogalmazzák aggodalmaikat (YLI-JOKIPII, P. 2000; TYKKYLAINEN 1994; SEPPÄLÄ, M. 2001)

Annak érdekében, hogy teljesebbé tegyük a finn földrajz vázolt képét egy rövid pillantást célszerű vetnünk arra, hogy a finn geográfusok mit gondolnak *tudományuk gyengeségeinek*. YLI-JOKIPII, P. az alábbi gyenge pontokat nevezi meg:

– A tudományterület jellege még mindig nem eléggé nemzetközi, a kutatásban a hazai témák és hazai kapcsolatok dominálnak.

– A szakma túlzottan gyakorlat-orientált. A geográfia Finnországban (is) alapvetően tereptudomány, a legtöbbben hatalmas energiákat fordítanak az empirikus információk (gyakran primer adatok) gyűjtésére – ez talán a leíró geográfia öröksége, amiben minden hely más és más feladatot jelent – s így kevés figyelem jut az elmélet, a módszertan fejlesztésére, az eredmények tudományos minőségének erősítésére. (Ugyanakkor ez az empirikus közelítés megfelelő elméleti felvértezéssel az egyik erőssége is lehetne a geográfiának.)

– További gyengeségnek tekinthető, hogy Finnországban sem alakultak ki határozott, egymással, és a világ más műhelyeivel versenyző iskolák. A nemzetközi földrajzi irányzatok műhelyekbe szerveződő megjelenése is hiányzik.

– Napjainkban Finnországban is egyre inkább fennáll annak a veszélye, hogy a földrajz széthullik, amit YLI-JOKIPII, P. szerint pl. az is jelez, hogy miközben virágoznak a specializált irányzatok, egyre inkább kerülik a földrajz szó használatát szakmán belüliek és kívüliek egyaránt.

– YLI-JOKIPII, P. listáját mindenképpen ki kell egészítenünk azzal a LÖYTÖNEN, SEPPÄLÄ, M. és mások által megfogalmazott ténnyel, hogy miközben a finn geográfusok új nemzedékei egy-egy feladatkörre specializálódva valóban sikeresen tudnak érvényesülni, az egységes geográfia maga mégis veszélybe kerül (LÖYTÖNEN, M. 1994; SEPPÄLÄ, M. 2001).

Összefoglaló

A tanulmányban többször idézett Olavi GRANÖ szerint a tudomány önmagában, objektíve nem létezik, hanem a tudományt művelő szereplők – tudósok, szakemberek és intézményeik –

determinálják annak intellektuális tartalmát. GRANÖ szerint az, hogy mi is a földrajztudomány, az adott korban élő intézményesen szerveződő geográfusok mindenkori állásfoglalása (munkája, feladatai, identitása) határozza meg (GRANÖ, O. 1996). Ezt elfogadva leszögezhetjük: az hogy a földrajz mennyire találja meg a helyét a gyorsan változó világban, mennyire válaszol meg létező kérdéseket, mennyire járul hozzá a jelen tudományos feladatainak megoldásához, vagyis összességében mennyire sikeres – avagy mennyire válik mind többek által korszerűtlennek minősítetté – a tudományt meghatározó geográfus társadalom felelőssége.

Finnországban a geográfiát megtestesítő szakmai társadalom sok szempontból mintaértékű: Folyamatosan, öntudattal figyelni és elemzi önmagát, a külvilág felé is egyértelműen kommunikálja identitását, miközben nyitott más szakterületek felé, aktív a különböző tudásterületek feladatcentrikus interdiszciplináris integrálásában, tevékenységük kezdetektől fennálló nemzetközi jellege folyamatosan megmaradt és fejlődött.

Ezek a tények járulnak hozzá ahhoz, hogy a finn geográfia termékeny, a geográfusok megbecsültek, megőrzik, ill. fejlesztik hagyományosan erős pozícióikat a közösségi és az üzleti világban aktuálisan felmerülő tudományos, szakmai feladatok – pl. területfejlesztés, tervezés, pici elemzések, környezetvédelem – megoldásában.

A finn földrajz sok szempontból sikeresen néz szembe azokkal a problémákkal, amellyel a geográfiának manapság világszerte szembesülnie kell. (Ilyen pl. az a tény, hogy a régi paradigmák alkalmatlanná váltak az új típusú feladatok megoldására.)

Napjainkban azonban elsősorban a szakma egymástól gyakran eltávolodott, specializált egyéni képviselői aratnak sikereket. E kedvezőtlen jelenség miatt a geográfia mint egységes egész jövője napjaink Finnországában is számos kérdést vet fel.

IRODALOM

- ANDERSSON, H. 1983. Urban structural dynamics in the city of Turku, Finland. – *Fennia 161*. 2.
- ANDERSSON, H. ed. 2000. URBS reseach programme for urban studies. – Painosalama Oy, Turku.
- FOGELBERG, P. 1984. Geographical Society of Finland as a publisher. – *Fennia 162*. 1.
- GRANÖ, J.G. 1997. Pure geography. – The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, (megjelent német nyelven 1929).
- GRANÖ, O. 1984. The relationship between intellectuel content and institutualisation in Finnish geography. – *Fennia 162*. 1.
- GRANÖ, O. 1996. The institutional structure of science and the development of geography as professional practice. – *Netherlands Geographical Studies 206*.
- HUSTICH, I. 1968. Reflexioner om geogrfiens förändrade inriktning i Finland. – *Terra 80, 90, 94*.
- JUNTUNEN, A. 1993. Impact of Russian Empire on geography in Finland. *Fennia 171*. 2.
- LAULAJAINEN, R. 1998. Financial geography A banker's view. – Guthenberg School of Economics and Commercial Law, Gothenburg.
- LÖYTÖNEN, M. 1994. Opportunities for geography in a world of specialization. – *Fennia 172*. 2.
- NAUKKARINEN, A.–KINNUNEN I. 1994. The challanges of society and the teaching of planning geography at the Oulu University. – *Fennia 172*. 2.
- PAASI, A. 1984. Connection between J.G. GRANÖ's geographical thinking and behavioural and humenistic geography. – *Fennia 162*. 1.
- PAASI, A. 1994. The challenge of the rapidly changing world political map: A contextualized comment for R. J. Johnston. – *Fennia 172*. 2. pp. 97–104.
- PAASI, A.–GARÖ, O. 1997. The intellectual and social context of J.G. Granö's pure geography. – In: GRANÖ, O.–PAASI, A. eds.: Pure geography. John Hopkins University Press, Baltimore & London.

- RIKKINEN, K. 1992. A Geography of Finland. – University of Helsinki Lahti Research and Training Centre, Lahti.
- SEDERHOLM, J.J. 1912. Den vetenskapliga geografins mál och medel. – *Fennia* 32. (Idézi GRANÖ, O.–PAASI, A. 1997).
- SEPPÄLÄ, M. 2001. Some visions of geography. – *Fennia* 179. 1.
- YLI-JOKIPII, P. 1982. Trends in Finnish geography in. 1920–1979 in the light of journals of the period. – *Fennia* 160. 1. pp. 95–193.
- YLI-JOKIPII, P. 1988. Centenary bibliography of papers pulished in the journals of Geographical Society of Finland, by topic 1888–1987. – *Fennia* 166. 1. pp. 193–285.
- YLI-JOKIPII, P. 1994. Trends in Finnish geography in. the 1980's and early 1990's in the light of geographical journals, with bibliography. – *Fennia* 172. 2. pp. 191–234.
- YLI-JOKIPII, P. 2000. Trends in Finnish geographical research at the turn of the millennium and a bibliography for the 1990's. – *Fennia* 178. 1. pp. 151–189.